

Forfatter: Kierkegaard, Søren

Titel: Dømmer selv! Til Selvprøvelse Samtiden anbefalet

Citation: Kierkegaard, Søren: "Dømmer selv! Til Selvprøvelse Samtiden anbefalet", i Kierkegaard, Søren: *Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. 16*, udg. af Niels Jørgen Cappelørn; Joakim Garff; Johnny Kondrup; Tonny Aagaard Olesen; Steen Tullberg, Søren Kierkegaard Forskningscenteret 2012 . Onlineudgave fra Søren Kierkegaards Skrifter: <https://tekster.kb.dk/text/sks-ds-txt-shoot-id7aae95cc-3d00-4fe2-8508-1c5317eaba8f.pdf> (tilgået 28. juli 2024)

Anvendt udgave: Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. 16

Ophavsret: Materialet er dedikeret til public domain. Husk dog altid at kreditere ophavsmanden. [Læs CC0-erklæringen](#)

M: T: at blive ædru det var Opgaven; og »Alvoren« er dette: hvorledes seer Virkeligheden ud, hvor ere vi?

Hvor ere vi? Hvilken er Tilstanden i Christenheden? At sige det er ikke vanskeligt, vanskeligere at forandre den.

Vi have faaet det Endelige og det Uendelige, det Evige og det Timelige, det Høieste og det Laveste til at løbe saaledes sammen, at det er umuligt at sige, hvilket der er hvilket, eller, Tilstanden er en uigjennemtrængelig Tvetydighed, – ikke er det saa vanskeligt i den meest tilvoxede Urskov at hugge en Udsigt igjennem, som det er vanskeligt at faae Idealerne til at skinne ind i denne Tvetydighed, hvor Alt er skummelt, hvor vi leve sikkert mod Idealerne ogsaa derved, at der har skudt sig en forstandig Betragtning mellem dem og os, saa vi forstaae hinanden i enhver Stræben for et Høiere – der bringer Fordeel, men vilde finde en virkelig høiere Stræben, der giver Afkald paa Fordelene, at være af alle latterlige den latterligste »Overdrivelse«.

I Blade, i Bøger, paa Prædikestole, fra Kathedere, i Forsamlinger er der en Høitidelighed, en Vigtighed og en Vigtighed, som dreiede Alt sig om Aand, om Sandhed, om Tanke. Maaskee gjør det ogsaa, maaskee. Men maaskee dreier dog Alt sig om Levebrødet, om Carrieren, maaskee. Er det Levebrødet, Carrieren, der begejstrer den theologiske Candidat, eller er det Christendommen? Man veed det ikke. Han tager Levebrødet, han forsikkrer, at det er Christendommen. Er det Levebrødet, Carrieren, der begejstrer Candidaten, eller er det Videnskaben? Man veed det ikke. Han tager Levebrødet, bliver Professor, han forsikkrer, at det er Videnskaben. Er det Subscribenttallet, der begejstrer Bladskriveren, eller er det Sagen? Man veed det ikke. Han sanker Subscribenterne til Bunke, han forsikkrer, det er Sagen. Er det Kjerlighed til de Mange, der bevæger Een at stille sig i Spidsen for Mængden? Man veed det ikke. Han tager Fordelen af at staae i Spidsen for denne Magt, det seer man, han forsikkrer, at det er af Kjerlighed.

Og under alt Dette opretholdes af yderste Magt, at Christendommen er til, at vi endog ere Alle Christne, saa Christendommen vel aldrig har staaet saa frodig i Væxt. Hvoraf beviser man da, at Christendommen er til? Mon deraf, at der er 1000 Præster? Fortræffeligt, saa er da dermed ogsaa beviist, at det ikke er som hidtil antaget, at den Stundesløse er latterlig, nei han har Ret, naar han beviser, at han har mange Forretninger, beviser det deraf, at han holder 4 Skriverskarle! Og Forholdet er endog her et andet. Thi de 4 Skriverskarle er dog ikke noget Modbeviis mod, at han har mange Forretninger; men de 1000 Præsters Tilværelse er snarere et Modbeviis mod, at Christendommen er til, end et Beviis derfor. Thi hvad beviser den? Den beviser, at der er 1000 Levebrød, hverken mere eller mindre. Er dette Christendom? Eller skal dette hjælpe Christendommen ind i Verden? Mon ikke snarere det Modsatte? Thi Menigheden er ogsaa klog. Præsten kan declamere, græde, slaae i Prædikestolen, »forsikre« – ja, tag det der, om Menigheden derfor faaer Indtryk af Christendom. Nei, Menigheden siger ganske tørt, uden Taarer: det er hans Levebrød. En eneste Handling, i sand Selvfornegtelse og Forsagelse af Verden, er uendelig mere Opvækkelse og mere Christendom end 1000 eller 10000 eller 100000 eller 1 Million Præster, dersom de holde det hen i Tvetydighed, hvilket der er hvilket, om det er Levebrødet, Carrieren, Fordelene, der begejstre, eller Christendommen; dersom de holde det hen i Tvetydighed, thi dersom de ligefrem sige, at det er det Første, saa gjøre de ikke Skade.

»Men er det da maaskee Din Mening, at et Menneske kan leve af Luften, eller mener maaskee Christendommen, at det er utilladeligt at arbeide for sit Udkomme?« Paa ingen Maade, ikke i fjerneste Maade. Derimod er det Christendommens Mening, at et Menneske kan og skal holde det ud fra hinanden, aabenbart, hvor det er han arbejder for sin Fordeel, og hvor for Sag, Idee, Aand, det Høiere, og at han for ingen Priis maa lade dette løbe sammen eller ud paa Eet, dette, som, uendelig, er det meest Forskjellige, det uendelig Forskjellige, det himmelvidt Forskjellige. Christendommens Mening er, at det at søge tillige sin Fordeel – ved at tjene Sandhed, at det at søge tillige sin Fordeel – ved at virke for Idee: at det er Vrøvl, og Veien til Hyklerie, da det Sidste er uendelig høiere end det Første, og det hverken er Sandheden eller Ideen, der trænger til, at jeg faaer et Levebrød og gjør Carriere, men ene og alene mig. Christendommens Mening er, at »Forsikringer« er den nederdrægtigste Opfindelse af Løgnens Fader, at der i Forhold til at stræbe for et Høiere kun gives een Art Forsikkring: at mit Liv udtrykker det – og saa behøver jeg ikke at forsikre; at i modsat Tilfælde mine Forsikringer ere Vrøvl og Veien til Hyklerie.

»Men naar Du taler saaledes, glemmer Du Præstens Værdighed.« Hans Værdighed! Visseligen jeg skal ikke træde hverken Hans Vel- eller Hans Høiærværdigheds Værdighed for nær, jeg ønsker, at hvad Værdighed, der redeligt og ærligt tilkommer ham, redeligt og ærligt maa tilmaales ham, dog ikke heller mere. Men atter her er hiin Tvetydighed. Der gives to Arter Værdighed. Naar en Mand lever ustraffelig iblandt os, kan han fordre at behandles med Agtelse. Er han maaskee tillige særligt begavet, og benytter dette sit Talent med Flid og Dygtighed, derved erhvervende sit Udkomme, saa kan han siges at have Værdighed. Saaledes fE en Skuespiller. Derimod er der et ganske andet Begreb af Værdighed, hvilket egentligen er kommet ind med Christendommen. Der var engang da Christendommen forkyndtes af Apostle.

Dog dette ville vi lade udenfor. Men der var en Tid, da den forkyndtes af Sandheds-Vidner – da var der intet Levebrød, som da overhovedet Christendommen (ubegribeligt!) er kommet ind uden at have Levebrød til Hjælp. En saadan Christendommens Lærer, han havde Krav paa en egen Art Værdighed, det var hans Liv, der berettigede. Men see det er dette Begreb af Værdighed, som Præsterne endnu bestandigt skele efter, medens dog deres Liv er blevet lige det modsatte af hine Herliges, og Christendoms Forkyndelse, aldeles verdsligt, blevet ligesom enhver anden verdslig Carriere og Næringsvei. Og dette Begreb af Værdighed tilkommer dem ikke. En Præst i vor Tid kan med Sandhed ikke gjøre Fordring paa anden Værdighed end enhver anden Mand i sit Fag i Forhold til Duelighed. Er det en udmærket Prædikant, vel, saa tilkommer ham samme Værdighed som fE den udmærkede Læge, Kunstner, Skuespiller o: s: v:, den maadelige rangerer med den maadelige; Ordinationen kan ikke personligt gjøre Udslaget, thi naar den ordinerede Mands Liv er aldeles verdsliggjort, saa kan han ikke personligt beraabe sig paa at han er ordineret, snarere maatte saa Skuespilleren Lægen, Kunstneren o: s: v: med Billighed kunne fordre ogsaa at blive ordineret. Saaledes er Forholdet midt i Christenheden, hvor man endnu stundom betvivler, om en Skuespiller kan begraves i christen Jord, medens der aldeles ingen Tvivl er om, hvorvidt Præsterne kunne begraves i christen Jord.

»Men dette vil jo forvirre Alt?« Aldeles ikke. Mig synes Sagen ganske simpel. Jeg mener som saa. Ydmyg for Gud, forresten barnlig glad og fornøiet, er jeg fuld forvisset om, at det er den ærligste Sag af Verden, at en Mand arbejder for sit Udkomme. Saa vil jeg gjøre det. Jeg vil, frimodig for Gud og med god Samvittighed, tjene mit Brød fE ved at forkynde Christendom. Men, men, men min Menighed skal ikke kunne faae Anledning til, underhaanden at lade mig forstaae, at det er mit Levebrød, thi agter jeg selv ligefrem at sige, saa freidig og tillidsfuld at det skal være en Fornøielse: det er mit Levebrød; det er ikke for Christendommens Skyld, at jeg har faaet et Levebrød, det er for min Skyld. Sandeligen, det er slet ikke farligt, at Menigheden faaer at vide, hvad den dog veed, at jeg ogsaa er et Menneske, der behøver Noget at leve af. Ei heller er det farligt, at Menigheden faaer at vide, hvad Sandhed er, at jeg ikke er saa stærk i Troen, saa levende i Aanden, at jeg kunde udholde (hvad unegteligt var Christendommen det kjereste) i Armod at forkynde Christendom. Det er slet ikke farligt, at Menigheden faaer at vide, hvilket der er hvilket. Nei, nei, det er ikke blot ikke farligt, det er den eneste Vei til Sandhed og Frelse og Christendom. Det Farlige er, hvis jeg fornemt lader haant om Levebrødet – medens jeg skjult passer nøie paa det; thi er jeg saa fornem, saa stærk, nu saa skal jeg udtrykke det derved, at jeg undværer det. Det Farlige er, at jeg omklæder mig [med] en Høitidelighed og Værdighed, at det er for Christendommens Skyld – som var det den, der behøvede, at jeg fik et Levebrød, gjorde Carriere, som ikke snarere jeg behøver en Indulgents af Christendommen, at jeg saaledes gjør min Forkyndelse til Levebrød; det Farlige er, at jeg omklæder mig med denne Høitidelighed og Værdighed, medens dog Menigheden leer i Haanden af mig, og meget godt forstaaer Sammenhængen, eller rettere, hvilket der er hvilket. Kort og godt, om det at det er mit Levebrød, om det, christelig, betydede, at jeg er en Pialt – hvilket dog er en uhyre Usandhed: nu vel, farligt er det aldrig, at saa Menigheden faaer at vide, at jeg er en Pialt. Det Farlige, hvis jeg var en Pialt, er, at Menigheden ikke, officielt og ligefrem, fik det at vide. Og hvordan man vender og dreier det, aldrig var Den en Pialt, der havde Mod og Behjertethed til at vedgaae, jeg er det. Nei, det Menneske man ret egentligen maatte kalde en Pialt, ham vil Du allersnarest finde skjult i Høitidelighedens og Værdighedens Pialter.

I, ærværdige Skikkelser, I, hvem Christendommen rørte og bevægede, saa den og I overvandt Eders Sind, at I besluttede og holdt, i Armod, i Fornedrelse at forkynde Christendom, den sande Forkyndelse – ikke trænger jeg mig frækt ind i Eders Tal, nei jeg staaer langt, langt borte, bøiet i Ydmyghed, dog forresten barnlig glad og fornøiet, frimodig, med god Samvittighed. Men Eet skal jeg aldrig gjøre, jeg vilde gjøre mig en Samvittighed deraf, og gjorde jeg det, jeg vilde ogsaa have gjort mig ellerfaaet en Samvittighed deraf, en ond Samvittighed at bære paa – jeg skal aldrig besvige hvad der rettelig tilkommer Eder, det skal med Guds Bistand just lykkes mig, at belyse Eders Herlighed, o, I ærværdige Skikkelser, at belyse den – paa min Bekostning! Jeg skal aldrig lade det løbe ud paa Eet og sige, som man gjør nutildags: Læren, det Objektive er jo Hovedsagen, om det tillige er mit Levebrød, min Carriere, om Een gjør det gratis en Anden for Penge og Rang, Een i frivillig Armod en Anden i blomstrende Næringsvei, Een for Offer og Accidentser en Anden offret, det gjør hverken fra eller til, Læren er og bliver jo den samme. O, Afskyelighed og Løgn! Afskyelighed! Just Det, som egentlig er det afgjørende, just Det, har man faaet Opmærksomheden ledet bort fra; eller er der vel Nogen, som ikke i sit Hjerte veed, veed med sig selv og veed det med alle Andre, at det, just det gjør et Menneske den uendelige Forskjel, om han skal have Fordeel af sin Stræben eller lige det Modsatte! Og Løgn! Thi det er ikke sandt, at det er og bliver den samme Lære, i det ene Tilfælde er nemlig Forkyndelsen Læren, den samme Lære, der er, og i Forkyndelsen bliver Sandhed; i det andet Tilfælde gjør Forkyndelsen denne samme Lære til en Usandhed – saa bliver dog virkelig ikke Læren den samme.

Men for atter at vende tilbage til Begyndelsen paa denne sidste Udvikling: vor Tids Tilstand er just den, at have faaet det Uendelige og det Endelige, det Høieste og det Laveste til saaledes at løbe sammen, at Tilstanden er en uigjennemtrængelig Tvetydighed. Saa det vel gjøres fornødent at blive ædrue for at komme ud af denne Beruselsestilstand.

Langtfra Meningen er dette Profane, naar der tales om at Menighederne maaskee ønske at spare Noget paa Præsterne, knibe af deres Indtægter: o, Elendighed! Dersom jeg maatte raade, vilde Følgen blive, at man satte en Ære i langt rigeligere at lønne dem. Derimod maa denne Fordring paa »christelig Værdighed« den maa bort, hvis der skal være Sandhed deri. Eet af To: enten anstrenget Liv, anstrenget i Selvfornegtelse

og Forsagelse, anstrengt ved i »Virkelighed« (ikke ved Declamationer indenfor 17 Sandsebedrag i stille Timer) at vidne for Sandhed og mod Løgn – og saa Fordring paa christelig Værdighed; eller de milde Former, at en Præsts Liv ikke er mere anstrengt end enhver Andens, og saa Afkald paa den christelige Værdighed; begge Dele forenede er en Usandhed. Dette vil ogsaa blive Enden paa Sagen. Enhver dygtigere Præst vil vist ogsaa selv see det, enhver Yngre vist finde det i sin Orden og være villig til at gaae ind derpaa. Om der skulde være Een eller Anden, der var kommet kun altfor langt hen i den usande Værdighed og Høitidelighed, saa han ikke godt kunde beslutte sig til at gjøre Indrømmelsen, men hellere vilde holde Alt hen, hvad, i et for Christendommen saa kritisk Øieblik som dette, maaskee kunde have de farligste Følger: det bliversaa hans Sag.

Men dette vil blive Enden paa Sagen, at vi ædrue maae komme til at gjøre Tilstaaelsen om, hvor vi ere, og hvor Christendommen er. Man forklarer, at Christendommen er en »Lære«, og saa fortæller man, at »denne Lære« har omskabt Verdens Skikkelse. O, vi Daarer, eller vi Listige; nei aldrig har nogen Lære – betjent af, hvad der tynger og endeliggjør, Rangspersoner og gagerede Embedsmænd – omskabt Verdens Skikkelse, lige saa umuligt som at faae en Drage til at stige ved Hjælp af hvad der trækker den ned, det Tyngende; aldrig har nogen Lære saaledes betjent engang formaaet – og dette er da vel uundgaaeligt, naar der skal være Tale om at omskabe Verden – at reise en Smule Forfølgelse – det vogter de Vedkommende nok sig og den for. Nei, men Christendommen – og dette er det Afgjørende, som gjør denne Lære til noget Andet end en Lære – blev betjent af Sandheds-Vidner, der, istedetfor at have Profit og enhver Profit af denne Lære, offrede og offrede Alt for denne Lære, Sandheds-Vidner, der ikke, og med Familie, levede af Læren, men levede og døde for Læren. Derved blev Christendommen Magt, Magt, blev den Magt, der mægtede at omskabe Verden. Saaledes blev den betjent vel henimod 300 Aar; derved blev Christendommen »Magten« i Verden. Der var nu, om jeg saa tør sige, sat en uhyre Drifts-Capital ind; Spørgsmaalet var kun, hvorledes man vilde benytte den. Ak, og allerede nu begynder Tilbagegangen, Bedraget, istedetfor at omskabe Verden begynder man at vanskabe Christendommen. Den verdslige Klogskab hittede paa, at gjøre hine Vidners Liv, deres Lidelser, deres Blod, at gjøre det i Penge, eller i Ære og Anseelse; klogt sparede man sig selv for at lide, men det at de Afdøde havde lidt, det gjorde Forkynderne sig til Fordeel. Og det lykkedes kun altfor godt; der gik mange Aarhundreder, og de godmodige, godtroende Folk mærkede ikke hvad der var skeet, at dem, man hædrede og ærede og lønnede paa enhver Maade, det var ikke de Afdøde, som havde bragt Offrene og faaet Utakken, men et listigt Folkefærd, der tog Takken. Og det blev ved. Og Kløgten blev listigere og listigere i at udfinde nye og nye, sindrigere og sindrigere Former for Bedraget, der forskaaner mig for at lide, og lader mig behændigt have Pengefordelen, fremdeles Æren og Anseelsen af, at Andre ere blevne hudstrøgne, korsfæstede, brændte o: s: v.: Bedragene bleve kløgtigere og kløgtigere. Men uheldigviis blev ogsaa Kløgten til at gennemskue Bedragene større – uden at dog derved er sagt, at denne Kløgt, som gennemskuer Bedragene, er bedre end Bedragerne.

Nei, men Kløgten i at bedrage er truffet sammen med en lige saa stor Kløgt i at gennemskue. Punktum. Dette er Standsningen. De 300 Aars møisommeligt erhvervede Drifts-Capital, den er forbrugt, mine Herrer og Damer; der kan ikke med nye Bedrag pines mere ud af den, thi Klogskaben til at gennemskue Bedragene er blevet netop lige saa stor. Drifts-Capitalen er forbrugt, dette er Status; Standsningen er dette er Situationen; Christendommen har naaet det Punkt, hvor der maa siges: nu skal jeg altsaa til at begynde forfra; er der da Ingen, hvem jeg kan bevæge, at han kunde overvinde sit Sind og ville forstaae, hvad der er Christendom, at det at forkynde Christendom er at bringe Offer at ville lide. Findes en Saadan, findes der flere Saadanne, saa begynder Christendommen igjen at blive Magt, hvad i mange Tider »denne Lære« ikke har været, hvad den heller ikke blev, om saa endog det at være Christen (ikke blot det at være Præst eller Professor) blev et Levebrød, en verdslig Carriere.

Det er en Standsning. Og for at denne Standsning nu kunde blive Ædruhedens og sand, skulde der passes paa, at det blev tydeligt, at det er en Standsning, at den ikke bliver noget Andet, noget Udvortes, en verdslig Omveltning. Der skulde derfor ikke (thi sandeligen det interesserer Christendommen kun saare lidet, og vilde kun saare lidet tjene dens Sag) fratages nogen Eneste ikke 4 § af hans lovlige Indtægter, ingen af hans Titler og Værdigheder, paa ingen Maade, nei, det skulde blot blive aabenbart og vitterligt, at det ikke er for Christendommens Skyld han har sikkert sig det men at det er for hans egen Skyld, ei heller ved Christendom at han har opnaaet det, da det vilde være Christendom at give Afkald derpaa, og der behøves Christendommens Indrømmelse for at eftertrage og for at besidde det. Men fremfor Alt skulde der vaages over, at ikke den frygteligste af alle Forvirringer indtræder, at man hitter paa at ville reformere, men vel at mærke saaledes, at det at reformere bliver Nydelse, Profit o: s: v.; istedetfor at det i høieste Forstand gjælder om det at ville reformere, at det er at bringe Offer at ville lide.

Man har villet gjøre det Kunststykke at sige, Christendommen er en objektiv Lære, det er ligegyldigt, hvorledes den betjenes, Læren er Alt. Dette er det der har afskaffet Christendommen. Det er let at forstaae. Der er en existentiel Bestemmelse af det Christelige, som er den ubetingede Betingelse, ellers kan Christendommen ikke anbringes. Det er det: at afdøe. Forsøg det nu. Der kommer da En, som forkynder Christendom – og hvis Levebrød, hvis Carriere det er – han siger til en Mand: »Du skal afdøe – det koster 10rd.« »Hvorledes? 10 Rbd? Til hvem?« »Til mig, thi det er mit Levebrød, min Carriere at forkynde, at man skal afdøe.« Mellem Gud (som fordrer »Du skal afdøe«) og mig, den Enkelte, det sølle Menneske, der nu skal til at

bide i det sure Æble og afdøe, anbringes som (Forkyndelsens) Mellembestemmelse et Levebrød, et fedt og godt Levebrød for en Mand med Familie, og Rang med Cancelliraader og Avancement: dette er en Umulighed; Forkyndelsen modsiger sig selv. Om saa hele Menneskeheden vilde tage sig af det, det hjælper ikke, det er en Umulighed, ugjærligt; første, anden, tredje Gang: det er umuligt; lad saa Hammerslaget falde, lad det for evigt være afgjort: det er umuligt. Og da, som bekendt og let begribeligt, hvad Ens Liv forkynder virker hundredetusinde Gange stærkere end hvad Ens Mund forkynder, saa er denne Art Forkyndelse det længst mulige fra at kunne virke til at føre Christendom ind eller at bringe Nogen til at afdøe, da Forkyndelsens hundredetusinde Gange større Virkning udtrykker: nei, saa langt som muligt derfra, fra at Nogen skulde afdøe, endogsaa det at forkynde at man skal afdøe er blevet en Vei med blandt de flere, de mange, der føre til: »Fryd Dig ved Livet i Dine Dages Vaar, Pluk Glædens Roser, førend de forgaaer.« Dette gaar ikke.

Det har man selv mærket. Saa blev Christendommen mild – eller rettere De, hvis Carriere det var at forkynde Christendom, fandt det (i Menneskekjerlighed – for ikke at sige i Selv-Kjerlighed) nødvendigt at gjøre Christendommen maalbar for Kjøb og Salg. Den blev saa blot »Trøst«. En Familie lever i al mulig Nydelse, saa melder der En sig, som forkynder Christendom, og siger: »skulde De ikke have Brug for Evighedens milde Trøst, hvad jeg, uden at rose mine Varer, tør kalde en af Livets største Bequemmeligheder og Nydelser, hvad der tjener til at formilde Sorgerne og at give Glæderne deres rette Smag – det koster 50^d?« »Det lader sig forstaae.«

Men saaledes at sælge Christendom ud som Trøst uden at forpligte Livet, det er Aflad, Handel med det Christelige.

»Dog« siger Forkynderen »vi prædike ogsaa at man skal leve derefter.« »Kjere, hvad saa end Din Mund prædiker, naar Dit Liv prædiker, at det er Dit Levebrød, Veien til rigeligt Udkomme for Dig og Familie, Veien til verdslig Hæder og Anseelse, saa bliver det egentligen et Spilfægterier med at ville forpligte Andres Liv i Retning af »at afdøe« – thi det, at man skal afdøe, kan ikke med Eftertryk foredrages af En, hvis Levebrød, hvis Carriere det er.«

Og her er igjen Standsningen. Det at afdøe er det Første og det Sidste i Forhold til det Christelige strengt taget. Det udtrykte ogsaa De, som i Christendommens første Tid forkyndte Christendom: de vare Afdøde. Nu er Omvendtheden naaet: det at forkynde Christendom, eller at forkynde, at Christendommen fordrer, at Du skal afdøe, er lige det Modsatte af at afdøe. Dette gaar ikke.

For at det – dersom man da ellers er enig med mig deri, at for at Noget skal kunne gaae, maa der, enten paa den ene eller paa den anden Maade, være Mening deri – for at det skal kunne gaae, maa der først en Tilstaaelse, at denne Christendoms-Forkyndelse, der verdsligt (verdsligt arrangeret, verdsligt normeret, verdsligt garanteret o: s: v:) er Forkynderens Levebrød og Carriere, at den egentligen ikke er Christendom, hvor sandt han saa end forkynder Læren, »den sunde Lære.« Og Feilen er i mine Tanker den (i mine Tanker, thi jeg er kun en umyndig Digter, der, høiest, kæmper for Tilstaaelsen af vor Svaghed; den Myndige maatte dømme ganske anderledes afgjørende om os) Feilen er, at man ikke for længe siden har gjort Tilstaaelsen, at dette Hele med 1000 Præster er ikke egentligen Christendom, men en formildet Lære, sammenlignet med den egentlige Christendom en heel Qualitæt formildet. At derfor en saadan Forkyndelse ikke skulde kunne stifte Gavn, er langt fra Meningen; noget Andet er, at Christendommen for at opretholde sin Majestæt og for at kunne holde Overskuelsen, maa fordre Tilstaaelsen, at Dette ikke egentlig er Christendom.

Der har været Tider, da en saadan Christendoms-Forkyndelse om end ikke var, hvad den aldrig er, ubetinget at prise, dog var mindre anstødelig, i Tider nemlig da Menigheden var mindre vidende, mindre klog paa Forholdet mellem en Stræben for det Uendelige og en Stræben for det Endelige, mindre klog paa, hvad »Forsikringer« egentlig have at betyde. Som Forholdet nu er, kan Christendommens Forkyndere ikke faae Frimodighed og god Samvittighed lige over for den kun altfor vidende Menighed, uden at have gjort vitterligt, hvilket der er hvilket, om det er det Endelige, han vil, eller det Uendelige. Dette »Tillige«, tillige at ville det Uendelige, eller tillige at ville det Endelige, at ville have Munden fuld af Meel og tillige at ville blæse, er ikke blot tillige, men, reent og bart eller ene og alene, Vrøvl. Forsikringer om, at det er det Uendelige man vil, medens man tager det Endelige, hjælpe ikke, skjule ikke, at hiin Viden er i Forkynderen og er i Menigheden; og er den der, saa er det uanstændigt, at dette ikke bliver vitterligt i en Væsens Forandring, ved enten at slippe det Endelige og de endelige Fordele, eller ved at tilstaae, at denne Forkyndelse af Christendom dog ikke egentlig er Christendom. Det er hermed som med Blufærdighed: i Forhold til et ganske lille Barn er Blufærdighed een; saasart der antages, at Barnet er blevet saa voxent, at det har en Viden, er Blufærdigheden en anden; at ville, efterat en Viden er indtraadt, efterat der saaledes maa antages at være i begge Viden og en Viden med hinanden om, at denne Viden er – at ville efterat Dette er indtraadt, bevare hiin første Art Blufærdighed, vilde ikke blot ikke være Blufærdighed men en yderst fordærvet og fordærvelig Usædelighed. Christendommens Forkyndelse eller dens Forkyndere have længe nok, baade pecuniairt og i Henseende til Anseelse, Ære, Titler og Værdigheder, levet af – at der har været De, som offrede Alt for Christendommen. Dette overbeviser ikke mere en vidende Menighed; oprigtigt talt, man kan heller ikke fortænke den deri. Hvor skulde en Modsigelse kunne overbevise, den Modsigelse: at høre En bevise Christendommens Sandhed af, at der har været De, som offrede Alt for Christendom, og at see

Forkynderen leve deraf, ved Hjælp deraf i Besiddelse af de forskjelligartede jordiske Goder; det er jo at modbeviset Beviset. Det Farlige er, naar Viden er i Menigheden, og Viden i Forkynderen, og Viden gjensidig med hinanden: da ikke at ville ud med Sproget, at ville holde det hen i en høiere, høitideligere Tone, hvis Usandhed man geheimt er vidende om; dette er det Farlige, det Demoraliserende. Menigheden trænger til at faae hiint sande Beviis at see, ikke at jeg lever af, at der har været Folk, som offrede Alt, men at jeg offrede Alt, eller i ethvert Tilfælde (thi jeg, en umyndig Digter, der kun altfor meget hænger ved dette Liv, ogsaa en Kujon, som Digtere gjerne ere det, dog med Mod til at tilstaae det, hvad ikke altid Digtere have, jeg maa blive ved det Lettere) Menigheden trænger til (hvad dog vel baade jeg og Enhver maa kunne præstere) Sandheden, Tilstaaelsen, istedetfor at spises af med Forsikkringer, som Intet betyde for klogt Vidende. Og Forkynderen trænger vel ogsaa til, at faae Sandheden sagt, just for dog at kunne gavne en lille Smule. Og sandeligen han kan efter mine Begreber gavne meget, naar han er saaledes sand, tilstaaer, at dette egentligen ikke er Christendom, naar Forkyndelsen skal skaffe ham alt det Jordiske til sig og Familie og endog nogenlunde rigeligt, naar Forkyndelsen skal være hans Carriere i Verden. Altsaa Eet af To, enten gives der virkelig Afkald paa det Jordiske for, bringende Offer og lidende, at forkynde Christendom: dette er den høiere Form; eller man sikkrer sig det Jordiske, det Timelige, men gjør saa Tilstaaelsen, at denne Forkyndelse ikke egentligen er Christendom. Den første Form har det ene Menneske ikke Lov til at fordre af det andet, han har Lov at fordre det af sig selv. Det Andet har vi Mennesker Lov til at fordre af hinanden; thi Sandhed skal der dog være i det, og Ende maa der dog gjøres paa dette Tvetydighedens Spil med Forsikkringer mellem Vidende og Vidende, altsaa Forsikkringer, som gives af Dem, der kun altfor meget ere vidende om, hvad Forsikkringer har at betyde, og gives Dem, som kun altfor meget ere vidende om, hvad Forsikkringer har at betyde, under Fortielse af det sande Sammenhæng.

Thi disse »Forsikkringer«! Fra Slægt til Slægt er det, medens man forblev i rolig Erhverven og Besiddelse af det Jordiske, holdt hen med denne Forsikkring »dersom det fordredes af mig, saa var jeg villig til at forlade Alt, offre Alt for Christendommens Skyld.« Og den Enkelte har, medens han forblev i rolig Erhverven og Besiddelse af det Jordiske, holdt det hen tyve, tredive, fyrretyve Aar, kort et heelt Liv med den Forsikkring »dersom det fordredes af mig, saa var jeg villig til at forlade Alt, offre Alt, for Christendommens Skyld.« Imidlertid har Verden seet en næsten fuldkommen sædelig Opløsning – men ingen af de Forsikkrende fandt, at det nu fordredes af ham, han vedblev blot at forsikre: at dersom.... Altsaa han vedblev at erhverve, eftertragte, besidde det Jordiske; men han var tillige Helt; at det ikke viste sig, var ikke hans Skyld: dersom det fordredes.... han var villig nok; han forsikkrede: at dersom.... Der var i min Ungdom et ungt Menneske, som aldrig drev det til at faae første Examen, men som bestandigt sagde: næste Gang kommer jeg, hvis aarsag vi kaldte ham ikke ved Navn men blot »næste Gang kommer jeg.« Saaledes med Forsikkringerne; men det lykkedes længere at holde det hen, end det lykkedes hiint unge Menneske, der blot efter nogle Aars Forløb var gennemskuet.

Dog nu er Forsikkringernes Tid forbi! Tre hundrede Aars udødelige Bedrifter, ja, hvad Under vel, om de have, hvis jeg saa tør sige, opsparet et uhyre Fond, hvorpaa der (om det end altid er Forvirring og Meningsløshed, at Een trækker paa en Andens Heltegjerninger) kunde trækkes ved Hjælp af Forsikkringer, trækkes længe, inden det ret blev tydeligt, hvor forvirrende dette er. Men dette Forsikkringernes Fond, dette Valuta, som en Bank for at være Bank altid maa eie, og som her Christenhedens Bank eiede: det er fortæret, mine Herrer og Damer! Istedetfor at kunne trække paa Banken, maa der først dannes en ny Bank, ved, hvad her er Valuta'et, Handlinger, Charakter-Handlinger.

Kan jeg ikke det: nu vel, Eet kan jeg, Eet skal jeg, og dette Ene vil jeg, jeg vil idetmindste afholde mig fra ved »Forsikkringer« at tillyve mig Noget eller at besvige Eder, I Herlige, for Eders rettelige Tilkommende, Beundringens, Taknemlighedens Løn for Eders Liv, Eders Daad, hvad I efterlode Slægten ikke for at nogle Kløgtige falsk skulde gjøre det i Penge og Deslige, men for at det skulde opmuntre os Senere til Efterligning. Jeg skal ikke »forsikre«. Duer jeg – hvad jeg vistnok i enhver Forstand ikke gjør – ikke til at være Helt: vel, jeg skal i ethvert Tilfælde ikke forsikre »at dersom....«, det er, jeg skal ikke give det Skin af, at det er Omstændighedernes Skyld (fordi det ikke fordres af mig) at jeg ikke kommer til at vise mig som den Helt, jeg er, jeg skal ikke give det Skin af, at jeg i Grunden er Helt, blot ventende paa Leiligheden, medens dog mit Liv udtrykker, at jeg er, at jeg kun altfor godt finder Leilighed til at være, lige saa pengebegjerlig og lige saa ærebegjerlig som enhver Anden. Nei, duer jeg, som sagt, ikke til at være Helt, saa skal det blive aabenbart, at jeg ikke duer dertil, at Sandhed er, at det er mig der ikke duer dertil, og at det er noget Sludder med dette »dersom det fordres«, især medens Verdens Tilstand er en sædelig Opløsning, som end ikke Oldtiden har seet, som den end ikke var, da Christendommen kom ind i Verden, saa hvis ingen Anden vil, vil jeg, og jeg vil vove det i Christendommens og Guds Navn at sige til Enhver, der forsikrer »at dersom...«, sige til ham: er der Dig ikke Andet i Veien for, at Du træder i Charakter af at være, hvad Du er, Helt, end at Du mener det ikke fordres – o, dyrebare, høistærede Ven, det ikke blot fordres, nei, det er lige paa det Yderste, om det ikke er for silde; iil, iil!

Altsaa, Forsikkringernes Tid er forbi, Forsikkringerne, denne den farligste af alle hykkelske Opfindelser, farligere end pharisæisk Gjernings-Retfærdighed, thi det er dog altid et virkeligt Noget at leve saa strengt, men Forsikkringer ere slet Intet, og dog tillyvende sig det Høieste. Og er deres Tid forbi, saa ingen Vrøvlen, ingen Vaklen, hvorved man igjen bliver hængende i dem, rask Beslutning: bort med dem, bort med Forsikkringerne, den af alle farligste Beruselse! Lad os blive ædrue! Udtrykker mit Liv stadigt væk, Aar efter

Aar, at jeg er som Folk er fleest, saa skal jeg idetmindste holde Mund med Forsikringer »at dersom....«

Dog maaskee vil de Lærende, Tilhørerne, Menighederne, eller ganske nøiagtigt, det christelige Publikum have adskilligt at indvende, hvis Forsikringerne afskaffedes, maaskee vilde man endog gjøre lidt Anstrengelse for at kalde »Forsikringerne« tilbage. Thi vistnok er det Forkynderne, der gjøre Brug af Forsikringerne, men maaskee er det de Hørende, Verden, der staaer sig bedst ved at tvinge Forkynderne ind i denne Usandhed, at da Christendommen ikke skal blive altfor alvorlig.

I ældre Tid (da man dog virkelig forholdt sig til Forbillederne, saa man enten, det Sandeste, forstod dem saaledes, at man skulde ligne dem, eller, om man end sparede og skaanede sig selv, dog for Alvor holdt dem høit i Ære, næsten kun altfor høit, forsaavidt man ikke var langt fra at tilbede dem, et listigere Paafund for at fritages for Efterfølgelsen) i ældre Tid fordrede man, at Forkynderens Liv skulde udtrykke Læren; det kaldte man Alvor, det var, som vi nu sige, Garantien, Forkynderen havde at stille. I disse Tider (da en aldeles verdslig Forstandighed har skudt sig mellem Forbillederne og os, det er, taget dem bort, eller bragt dem næsten paa Latterens Afstand fra os, saa vi, i Samtidighed med et saadant Liv, en saadan Stræben vilde finde den af alle latterlige den latterligste Overdrivelse) i disse Tider kunde paa den Maade Christendommens Forkyndelse vistnok blive det christelige Publikum for alvorlig en Sag. Fordringen er derfor nu en anden. Vil Du gjøre Lykke i Verden med Din Christendoms Forkyndelse, da fordres, at Dit Liv udtrykker omtrent det Modsatte af Forkyndelsen, eller der fordres, at Dit Liv, ved at udtrykke omtrent det Modsatte af det Forkyndte, afgiver Garantien for, at Forkyndelsen er en Kunstnydelse, en dramatisk Forestilling med Taarer og Armbevægelser o: D:.

Tag nogle Exempler. Er det dette Du vil forkynde, dette Christelige, at den Christne foragter Verdens Ære og Hæder, Rang og Titler, Stjerner og Baand – og Du selv er bogstaveligen Ingenting, og det ovenikjøbet maaskee er vitterligt, at Du ikke har villet opnaae Sligt, uagtet Du har kunnet det: Kjere, det er ikke Noget for Dig at tale om; det kunde jo see ud som Alvor; og det christelige Publikum vilde blive rasende, som var Christendom Noget, der havde Ret til at forpligte Ens Liv – istedetfor at den er Trøst, Trøst fE for dem, der ikke vare saa heldige at drive det til Rang og Titel o: s: v: trods deres ivrige Stræben derefter. Som sagt, Sligt er ikke Noget for Dig at tale om. Nei, see først selv at faae en høi Rang, skaf saa Lidt, eller rettere ikke Lidt, jo Mere jo bedre af Stjerner og Baand – og præk saa Du paa Kraft, om at den Christne foragter Rang og Titler, Stjerner og Baand: Du har det christelige Publikums Bifald baade forud og bagud, baade forud og bagefter, Du har det, om Du vil, i Taarer; thi Dit Liv afgiver Garantien for, at Forkyndelsen er Kunstopgave, og der grædes vel mere i Theatret end i Kirken. – Er det dette Du vil fremstille, at Christendommen dog har en Forkjerlighed for den eenlige Stand – og Du selv er ugift: Kjere, det er ikke Noget for Dig at tale om; det christelige Publikum var istand til at troe, at det skulde være Alvor, og saa Gud Naade Dig. Nei, giv Tid, see først at faae Dig en Hustrue – og præk saa Du om, at Christendommen har en Forkjerlighed for den eenlige Stand, græd lidt dertil: det christelige Publikum græder rørt med i den stille Time; thi Dit Liv afgiver Garantien for, at Forkyndelsen er Kunstopgave. – Er det dette Du vil fremstille, at i Forhold til Ægteskab Christendommen er af den Mening, at man kun bør gifte sig een Gang – og Du selv er gift første Gang: Kjere, det er endnu ikke Noget for Dig, det har maaskee lange Udsigter inden Du kan prædike om Sligt, maaskee bliver Du aldrig istand dertil; i ethvert Tilfælde, vent, hvis saa Din første Kone er død, og Du har giftet Dig anden Gang – nu er Øieblikket der, præk nu Du om, at Christendommen mener, man kun skal gifte sig een Gang! Du har det christelige Publikums Bifald; thi Dit Liv afgiver Garantien for, at Din Forkyndelse er objektiv.

Ja, i Sandhed, man vil saa gjerne (og at gjøre det var vistnok en Vei til at blive det christelige Publikums Yndling) give Christendommens Forkynder Skylden, søge Feilen hos dem; men snarere er det dog maaskee dette christelige Publikum, der ved Menneske-Frygt (hvad vistnok Forkynderne ikke burde give efter for) tvinger Forkynderne til at bedrage dette christelige Publikum. Den Verden, der overalt fordrer Garantie, den har ogsaa passet paa at sikkre sig, at Christendommen da ikke ved Forkyndelsen bliver en Magt, en Magt med Ret til at forpligte Ens Liv; og derfor fordrer denne Verden den tilforladelige Garantie at Forkynderens Liv gjør Forkyndelsen til en Fægten i Luften. Thi Verden vil bedrages; ikke blot, den bliver bedragen, o, saa var Sagen ikke saa farlig, nei den vil bedrages; heftigt, heftigere, mere lidenskabeligt maaskee end noget Sandheds-Vidne har kæmpet for Sandhed kæmper Verden for at blive bedragen; taknemligst lønner den med Bifald, med Penge, med Anseelse Enhver, der vil som den vil: bedrage den. Og aldrig har maaskee Verden saaledes som i vore Tider trængt til at blive ædru.

Thi kort og godt. Det er det nye Testamentes bestemtteste Udsagn, at Christendommen og det at være i Sandhed Christen maa være det naturlige Menneske i høieste Grad til Forargelse, at han maa ansee Christendommen som det høieste Forræderie og den sande Christen som den lumpneste Forræder mod det at være Menneske, et Forræderie og en Forræder, som aldrig kan straffes haardt nok. Det er ogsaa let at see, at saaledes maa Christendommen, der er »Aandens« Bestemmelse, vise sig for Enhver, som ikke ved at afdøe er gjenfødt til at være »Aand«.

Nu har jeg aldrig seet et eneste Menneske, om hvem det end i fjerneste Maade kunde falde mig ind, at hans Liv (thi »Forsikringer« maa der slaas en Streeg over) udtrykte, at han var død og bleven Aand, saa lidet som jeg mener selv at være en Saadan: hvor i al Verden er det saa gaaet til, at hele Stater og Lande ere

Christne, at vi ere Christne i Millionviis, at der er Rift og Trængsel om at blive Lærer i Christendom?

Dette kan kun forklares deraf, at vi har faaet Christendommen gjort om til noget ganske Andet, hvad den Myndige vel med Rette og med Føie kunde kalde et Forræderie mod Christendommen.

Saasnart da En søgte at drage Christendommen frem i sin Sandhed, i samme Øieblik vilde det høres dette Raab over ham: han er en Forræder mod os. Aha! Endog blot saa svagt, saa mildt, umyndigt, som jeg har forsøgt det, at drage Christendommen frem noget sandere: jeg er forvisset om, der ere De, som i stille Sind dømme saaledes om mig: han er en Forræder mod os, han forraader os. De sige det ikke høit, maaskee ansee de det ikke for klogt, for at Opmærksomheden ikke skulde henledes paa det, og maaskee, om ikke jeg, saa Sagen hidses ud i yderligere Oplysninger. Men hvis jeg stærkere drog – dog nei, jeg er ikke Aand og kan derfor ikke gjøre det; men hvis jeg kunde drage Christendommen stærkere frem i dens Sandhed, og hvis jeg gjorde det: i samme Øieblik vilde Dommen blive høirøstet: »det er Forræderie mod os!« Aha! Vi have faaet Christendommen gjort om til noget ganske Andet end hvad den i Sandhed er, derfor er ogsaa Dommen om den blevet en anden. Saasnart Christendommen igjen fremsættes i sin Sandhed, saa kommer (cfr det nye Testaments Forudsigelse) den sande Dom frem: det er Forræderie mod det at være Menneske – ikke er den Stjernekyndiges Beregning af et Himmellegemes Bevægelse vissere. Vi rose saaledes ogsaa vor Tid, at Christendommen ikke mere forfølges. Det troer jeg, den er slet ikke til. Blev den til i sin Sandhed, Forfølgelsen vilde øieblikkeligt følge dette Forræderie mod det at være Menneske.

Dette forstaaer jeg ganske ypperligt, just fordi jeg ikke er Aand. Jeg forstaaer tillige, at jeg derfor kan roligt bede Læseren at følge med mig, at give sig hen; thi jeg skal ikke føre Sagen længere ud end til en lille Tilstaaelse – og det kan da endnu ikke kaldes et Forræderie uden af dem, der ere aldeles fortabte i Usandheden og formodentlig tillige slagne med Blindhed, at de ikke see, hvad vistnok ellers vilde hjælpe dem, som en corporlig Revselse, til at faae Øinene op, at hvis det Profane kommer til at gjøre Indsigelsen mod den givne Christenhed, uden at denne itide har værget sig ved at gjøre Tilstaaelser, bliver Sagen en anden. I Gjennemsnittet af Mennesker, til hvilket jeg hører, vil der være saa megen Sandhedskjerlighed, at de ville være villige hertil, til, naar det kan gøres dem tydeligt, at det vi kalde Christendom egentligen ikke er Christendom, saa ogsaa at ville lade sig overbevise derom, og, naar der ikke fordres videre, da vedgaae det. Thi var Fordringen den til mig og til de Andre, at vi virkelig skulde blive Aand: saa bleve vi vistnok allesammen i høieste Grad forbittede.

Men saa langt fører jeg ikke Sagen ud. Hvor underligt det end er at retfærdiggjøre sig paa den Maade (da det i høiere Forstand er en Anklage mod mig) jeg kan med Sandhed sige: jeg begaaer intet Forræderie mod os Mennesker; og jeg er ikke selv Aand. ~~Forresten er det gaaet underligt til med mig; thi egentlig er det et lille Forræderie, der af Samtiden blev begaaet mod mig som Forfatter (hvad Historien nok vil oplyse) der tvang mig til at maatte faae eller at maatte fremtage dybere Indtryk af Christendommen, saa det er Samtiden, der har opdraget mig, lært mig at blive opmærksom paa dette om Forræderiet, at jeg saa igjen kan lære fra mig dog i denne uendelig milde Form, hvad, som sagt, ligger i, at jeg hverken har Myndighed eller er Aand~~

Dog naar det nu forholder sig saaledes med en christen Verden, christne Stater o: s: v: er det saa ikke sandt, at vi trænge i høieste Grad til at blive ædrue? Og er det saa ikke det mildeste Mulige – dog hvad Under vel, at det er saa mildt, siden det er mig, der foreslaaer det, jeg den svage, umyndige Digter! – er det ikke det mildeste Mulige, naar der ikke er Tale om mere end at vedgaae det? Og hvad skal det dog egentligen gavne os engang i Evigheden, at vi her have holdt det hen, berusede i lutter Sandsebedrag? Sandeligen jeg føler det selv kun altfor dybt, hvor elendigt og maadeligt Det er, jeg naaer, men der er dog Mening deri; jeg vil, hvis jeg ikke til den Tid er kommet længere, jeg vil i Evigheden sige: Det, vi kaldte Christendom, det var dog egentligen ikke Christendom, det var en meget formildet Opfattelse, et Noget, der fjernere forholdt sig til Christendom; men dette har jeg tilstaaet, jeg har høit og lydeligt vedgaaet, at det ikke egentligen er Christendom – gjør Du saa, o, Gud, med mig, hvad Du vil, efter Din Naade! Jeg veed det vel, at der til enhver Tid og saaledes ogsaa i min Tid levede Mennesker, der gjorde Fordring paa at være i strengere Forstand Christne: dem har jeg ikke kunnet slutte mig til. Nei, for mig har dette viist sig som sandere: at tage en mildere Form, en Formildelse, men saa at vedgaae, at det ikke egentligen er Christendom. Saaledes kommer jeg! Ædru – det føler jeg vel – ædru er jeg ikke; thi kun »Aand« er ædru. Men jeg kommer dog heller ikke ganske forstumlet i Hovedet, beruset i Sandsebedrag, at dette Formildede at det var den sande Christendom, ei heller beruset i Selv-Indbildning, at jeg, i Modsætning til dette Formildede hvori de Fleste leve under Navn af Christne, var den sande Christen: nei, jeg kommer med Tilstaaelsen, og jeg kommer jo til Din Naade, o, Gud! Dette er ikke at være ædru (thi saa maatte mit Liv være blevet langt strengere, udtrykkende »Aand«, og dog alligevel ubetinget henflyvende til »Naaden«, istedetfor at jeg anbringer »Naaden« ogsaa paa et andet Sted, nemlig til, i menneskelig Medlidenhed med mig selv, at skaane mig selv) det er ikke det at være ædru, men det forholder sig til at blive ædru.

Intet redeligt Menneske (og hvad hjælper dog al Uredelighed i Forhold til det at udgive sig for Christen – i Evigheden, hvor Sagen først for Alvor bliver vigtig og afgjørende, er Uredelighed umulig) kan med Sandhed sige, at dette er for strengt, for haardt. Nei, nei! Et ganske andet Spørgsmaal er, om Gud i Himlene ikke vil sige: det er for mildt. Men i ethvert Tilfælde, det forholder sig til det at blive ædru; og der er dog en uendelig

Forskjel mellem dette: at lade som var sand Christendom til, og til i alle disse Millioner og disse Tusinder af Præster – der er en uendelig Forskjel mellem dette og det: at tilstaae, at dette Hele egentligen ikke er Christendom, men en menneskelig Formildelse, der just ved Hjælp af Tilstaaelsen (thi udelades den, har Formildelsen brudt med Christendommen) forholder sig til den sande Christendom, forholder sig til det at blive ædru.